

Araştırma Makalesi • Research Article

Rehberlik Öğretmenlerinin Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı (BEP) Biriminin İşleyişine İlişkin Görüşleri

The Opinions of Guidance Teachers about Functioning of Unit of Individualized Education Program

Tansel Yazıcıoğlu^{a*}

^a Dr. Öğretim Üyesi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü, 50300, Nevşehir/Türkiye.
ORCID: 0000-0002-0946-2637

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 01 Şubat 2019
Düzeltilme tarihi: 27 Mart 2019
Kabul tarihi: 08 Nisan 2019

Anahtar Kelimeler:

Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı
Kaynaştırma
Rehberlik Öğretmeni
Özel Gereksinimli Birey

ÖZ

Bu araştırma, okullarda oluşturulan Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı (BEP) Geliştirme Birimlerinin işleyişine yönelik rehberlik öğretmenlerinin görüşlerinin belirlenmesi amacıyla yapılmıştır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden görüşmeye dayalı tümevarım analiz modeli kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu 2018-2019 eğitim-öğretim yılında çalışmaya katılmayı gönüllü olarak katılmayı kabul eden 14 rehberlik öğretmeni oluşturmuştur. Araştırma Ankara İli Çankaya İlçesi'nde yürütülmüştür. Araştırmanın verileri yarı-yapılandırılmış görüşmeler yoluyla toplanmıştır. Ayrıca öğretmenlerin genel bilgilerini elde etmek amacıyla demografik bilgi formu hazırlanmıştır. Araştırmanın sonuçları okullarda BEP birimlerinin oluşturulduğunu ancak amacına yönelik işlemediğini ortaya koymuştur. Araştırma sonuçları ayrıca BEP geliştirme birimlerinin daha çok rehberlik öğretmenlerin sorumluluğunda yürütüldüğünü, ekip üyelerinin işbirliği içinde hareket etmediklerini göstermiştir.

ARTICLE INFO

Article history:

Received 01 February 2019
Received in revised form 27 March 2019
Accepted 08 April 2019

Keywords:

Individualized Education Program
Inclusion
Guidance Teacher
Individual with Special Needs

ABSTRACT

The aim of this study is to investigate the opinions of guidance teachers about functioning of Unit of Individualized Education Program. In the study, the inductive analysis model was used based on qualitative research methods. The study group was consisted of 14 guidance teachers who voluntarily agreed to participate in the study in the 2018-2019 academic year. Research was conducted in Çankaya district of Ankara. Data were collected through semi-structured interviews. In addition, a demographic information form was prepared to obtain general knowledge of teachers. The findings of this research show that BEP units are formed in schools but they are not intended for the purpose. The results of the research also show that the BEP development units are mostly to be carried by guidance teachers and the team members do not cooperate.

1. Giriş

Türkiye’de özel eğitim desteğine gereksinim duyan öğrencilerin eğitsel değerlendirilmesi ve tanınması ile ilgili iş ve işlemler Rehberlik Araştırma Merkezlerinde (RAM) oluşturulan özel eğitim değerlendirme kurulu tarafından yapılmaktadır. Bu kurul tarafından düzenlenen Özel Eğitim Değerlendirme Kurulu Raporu sonucunda bireyler resmi özel eğitim okuluna, özel eğitim sınıfına ya da genel eğitim sınıflarına kaynaştırma öğrencisi olarak yönlendirilmekte, il milli eğitim müdürlükleri ile RAM bulunan ilçelerdeki ilçe

milli eğitim müdürlüklerinde oluşturulan özel eğitim hizmetleri kurulu tarafından bireylerin yerleştirme kararları verilmektedir. Öğrenciler yerleştirildikleri okulda uygulanan eğitim programlarını takip etmekte ve bu öğrencilere takip ettikleri programlar esas alınarak Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı (BEP) hazırlanmaktadır (MEB, 2018).

Bireyselleştirilmiş eğitim programları (BEP) özel gereksinimli bireylerin eğitim gereksinimlerini karşılamak için hazırlanan ve bireylere destek eğitim hizmetlerini içeren özel eğitim programları olarak tanımlanmaktadır. Fiscus ve Mandell’e (2002) göre bireyselleştirilmiş eğitim programları,

*Sorumlu yazar/Corresponding author
e-posta: tanselyazicioglu@nevsehir.edu.tr

öğrencinin bulunduğu kurum tarafından, öğrencinin varolan performansını, uzun ve kısa vadeli hedeflerini, öğrenciye sunulacak özel eğitim hizmetinin türünü, süresini ve öğrencinin buna ne ölçüde katılım sağlayacağını belirleyen programlardır. BEP öğrencinin nereye ulaşacağını ve nasıl ulaşacağını belirttiği bir yol haritası ve özel gereksinimli öğrenciye verilecek hizmetlerin yazılı bir kayıdır (Olson ve Platt, 2004). Bu doküman aile, öğretmen ve ilgili uzmanların yer aldığı bir ekip ile işbirliği içinde planlanmakta ve bireyin ailesinin onayı ile uygulanmaktadır (Vuran, 2004). Bireyselleştirilmiş eğitim programı, yerleştirme yapılan okul ya da kurumda bir ekip tarafından hazırlanmalı, aile ve gerekli durumlarda bireyin kendisi de bu ekibin bir üyesi olarak çalışmalara katılmalıdır (Kargın, 2007). Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı özel gereksinimli öğrencilerin eğitimlerini yönetme ve izleme amacına hizmet eden ve öğrencinin ilerlemesini izlemek ve raporlamak için kullanılan doküman bir programdır. Bireyselleştirilmiş eğitim programı öğrenciler, ebeveynler ve eğitimciler için kritik öneme sahiptir ve ölçülebilir yıllık hedefleri içerir (Christle ve Yell, 2010). Bu tanımlardan, bireyselleştirilmiş eğitim programının özel gereksinimli öğrencilere sunulacak öğretimin çerçevesinin belirlendiği, özel gereksinimli birey dışında farklı bireylerin de programa dahil olduğu ve bir takım eğitsel kararların alındığı programlar olduğu söylenebilir.

Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı ülkemizde 6 Haziran 1997 yılında çıkarılan 573 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile yasal bir zorunluluk olarak kabul edilmiştir. Söz konusu kararnamenin 4. maddesinde “Özel eğitim gerektiren bireyler için bireyselleştirilmiş eğitim planının geliştirilmesi ve eğitim programlarının bireyselleştirilerek uygulanması esastır.” denilmektedir. 1997 yılında çıkarılan bu kararnameden sonra 2000 ve 2006 yıllarında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliklerinde özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin bireysel yeterlilikleri ve tüm gelişim alanlarındaki özellikleri ve akademik disiplin alanlarındaki yeterliliklerinin dikkate alınarak, bireyselleştirilmiş eğitim planının geliştirileceği ve eğitim programlarının bireyselleştirilerek uygulanacağı ifade edilmiştir. Söz konusu yönetmeliklerde Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı, özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin gelişim özellikleri, eğitim performansları ve ihtiyaçları doğrultusunda hedeflenen amaçlara yönelik hazırlanan ve bu bireylere verilecek destek eğitim hizmetlerini de içeren özel eğitim programı olarak tanımlanmıştır. Son olarak 7 Temmuz 2018 yılında çıkarılan 30471 sayılı Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği’nde de aynı tanımlama yapılmıştır.

Bireyselleştirilmiş eğitim programının yasal bir zorunluluk olarak kabul edilmesiyle, özel gereksinimli bireylerin ve onların ailelerinin eğitimsel gereksinimleri yasal olarak güvence altına alınmıştır. Her özel gereksinimli öğrenci için yılda bir kez hazırlanan bireyselleştirilmiş eğitim programı ailenin de içinde bulunduğu bir ekip tarafından hazırlanır (Kargın, 2010). BEP aile, öğretmen ve ilgili uzmanların işbirliği ile planlanır ve bireyin ailesinin onayı ile uygulanır (Gürsel, Vuran, 2010). Bireyselleştirilmiş eğitim programının hazırlanması, okullarda oluşturulan Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı Geliştirme Birimi tarafından yapılmaktadır. 7 Temmuz 2018 yılında kabul edilen Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği’nin Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı Geliştirme Birimi başlıklı 47. Maddesinde “Özel gereksinimli

öğrenciler için okulda Bireyselleştirilmiş Eğitim Planı (BEP) hazırlamak için BEP geliştirme birimi oluşturulur” denilmektedir. Yönetmelikte BEP geliştirme biriminin okul müdürü veya görevlendireceği müdür yardımcısı başkanlığında toplanacağı, toplantıya rehberlik öğretmeni, öğrencinin sınıf öğretmeni, öğrencinin dersini okutan alan öğretmenleri, öğrencinin velisi ve öğrencinin katılacağı ifade edilmektedir.

Öğretmen, öğrenci ile sürekli etkileşim halinde olan, programı uygulayan, araç-gereci kullanan, ölçme ve değerlendirmeyi yapan kişidir. Öğretmenler, bireye davranış kazandırmada çok önemli bir fonksiyona sahiptirler (Gözütok, 1991). Bireyselleştirilmiş eğitim planının hazırlanmasında öğrencinin sınıf öğretmeni kadar rehberlik öğretmenleri de etkin görev almaktadırlar. Rehberlik öğretmenleri gönderme öncesi sürecin ilk aşaması olarak kabul edilen ilk belirleme aşamasında yetersizliği ya da risk grubunda olduğu düşünülen öğrencilerin gelişimini izlemede ve görüş belirtmede, ayrıntılı değerlendirme sonucunda ise özel gereksinimli öğrencilerin performans düzeylerinin belirlenmesinde ve BEP’in hazırlanmasında önemli roller üstlenmektedirler. 10 Kasım 2017 tarihinde yayımlanan Millî Eğitim Bakanlığı Rehberlik Hizmetleri Yönetmeliği’nde rehberlik öğretmenlerinin özel gereksinimi olan öğrencilerin eğitim ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla bireyselleştirilmiş eğitim programı geliştirme ekibinde rehberlik hizmetlerini yürütmek üzere görev alacağı ifade edilmiştir. Ülkemizde kaynaştırma uygulamalarına ilişkin yapılan eğitsel ve yasal düzenlemelerle birlikte okullardaki BEP birimlerinin önemi artmış ve özel gereksinimli çocukların gereksinimlerinin karşılanmasında sınıf öğretmenlerinin yanı sıra rehberlik öğretmenlerinin de rolleri artmıştır.

Ülkemizde, bireyselleştirilmiş eğitim programı biriminin işleyişi ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde, bu çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Coşkun’un (2010) ilkokullarda görev yapan rehberlik öğretmenlerinin bireyselleştirilmiş eğitim programına ilişkin görüşlerine ilişkin yaptığı çalışmanın sonuçları rehberlik öğretmenlerinin kendilerini bireyselleştirilmiş eğitim programı hazırlama konusunda yetersiz bulduklarını, öğretmenlerin ise kaynaştırma eğitimine ilişkin bilgilerinin yeterli olmadığını ortaya koymuştur. Avcıoğlu (2011) tarafından yapılan bir çalışmada zihin engelliler sınıf öğretmenlerinin BEP hazırlamaya ilişkin görüşleri ve yine Avcıoğlu (2012) tarafından yapılan başka bir çalışmada ise rehberlik ve araştırma merkez müdürlerinin tanılama, yerleştirme-izleme, bireyselleştirilmiş eğitim programı geliştirme ve kaynaştırma uygulamasında karşılaşılan sorunlara ilişkin algıları incelenmiştir. Tekin-Ersan ve Ata (2017) tarafından yapılan bir araştırmada okul öncesi öğretmenlerinin bireyselleştirilmiş eğitim programı hazırlanmasına ilişkin görüşleri incelenmiştir. Yılmaz ve Batu (2016) tarafından yapılan çalışmada ise bir ilkokulda görev yapan sınıf, okul öncesi, özel eğitim ve İngilizce öğretmenleri ile birlikte iki rehberlik öğretmenin BEP, yasal düzenlemeler ve kaynaştırma uygulamaları hakkındaki görüşleri belirlenmiştir. Ülkemizde, rehberlik öğretmenleri ile yürütülen çalışmalarda daha çok rehberlik öğretmenlerinin kaynaştırma uygulamalarına ilişkin görüşlerinin incelendiği görülmektedir (Akalin, 2014; Güven ve Balat, 2006; Özengi, 2009). Bazı çalışmalarda rehberlik öğretmenlerinin özel eğitimde psikolojik danışma ve rehberliğe ilişkin öz yeterlilik algıları

incelenirken (Yüksel, Diken, Aksoy ve Karaaslan, 2012), bazı çalışmalarda ise rehberlik öğretmeni adaylarının kaynaştırma eğitimine yönelik tutumları incelenmiştir (Alver, Bozgeyikli ve Işıklar, 2011). Aliyev, Erguner Tekinalp, Ulker ve Shine-Edizer (2012) tarafından yapılan çalışmada, okul öncesi eğitim kurumlarında çalışan psikolojik danışmanlar ile okul yöneticilerinin bu kurumlardaki yeni açılan rehberlik ve psikolojik danışma servislerinin işleyişine ilişkin görüşleri belirlenmiştir. Buna karşın, ortaokullarda görev yapan rehberlik öğretmenlerinin BEP biriminin işleyişine yönelik görüşlerinin incelendiği bir çalışmaya rastlanmamıştır. Ayrıca zorunlu eğitimisekiz yıldan 12 yıla çıkaran kanununun 2012-2013 eğitim-öğretim yılında uygulanmaya başlamasıyla birinci kademe dört yıl süreli ilkököl, ikinci kademe dört yıl süreli ortaokul ve üçüncü kademe dört yıl süreli ortaokul olarak yeniden yapılandırılmıştır. Bu nedenle, rehberlik öğretmenlerinin birinci kademe olarak nitelendirilen ilkökullar ve ikinci kademe olarak nitelendirilen ortaokullarda oluşturulan BEP biriminin işleyişine ilişkin görüşlerinin incelenmesine gereksinim duyulmuştur. Ayrıca rehberlik öğretmenlerinin BEP geliştirme birimlerinin daimi ve değişmez üyesi olmaları ve uzmanlık alanları nedeniyle bu birimlerde ön plana çıkmaları rehberlik öğretmenlerinin BEP biriminin işleyişine ilişkin görüşlerinin belirlenmesinin önemini arttırmaktadır. bu gereksinimlere dayalı olarak bu çalışmada, rehberlik öğretmenlerinin okullarda oluşturulan BEP biriminin işleyişine ilişkin görüşlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaca ulaşabilmek için aşağıdaki sorulara yanıt alınmıştır:

- 1- Rehberlik öğretmenlerinin okullarda oluşturulan BEP biriminin işleyişine ilişkin görüşleri nelerdir?
- 2- Rehberlik öğretmenlerinin BEP biriminin işleyişine ilişkin yaşadıkları sorunlara ve bu sorunlara ilişkin çözüm önerileri nelerdir?

2. Yöntem

Bu araştırma, nitel araştırma olarak tasarlanmıştır. Nitel araştırma, bir alanda derinlemesine veri toplanmasını içeren bir araştırma biçimidir (Gay, 1987).

2.1. Araştırma Modeli

Bu araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden görüşmeye dayalı tümevarım analiz modelinde planlanan bir çalışmadır. Çalışmada ölçüt (kriter) örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Ölçüt (Kriter) Örnekleme, önceden belirlenmiş bir dizi ölçütü karşılayan bütün durumların çalışılmasıdır. Ölçüt araştırmacı tarafından oluşturulur ya da daha önceden hazırlanmış ölçütler listesi kullanılabilir (Marshall ve Rossman, 2014).

2.2. Çalışma Grubu

Bu araştırma, 2018-2019 eğitim-öğretim yılında Ankara İli Çankaya İlçesi'nde yürütülmüştür. Katılımcıları belirlemek için çalıştıkları okulda bir veya daha fazla sınıfta kaynaştırma öğrencisinin olması, rehberlik öğretmenlerinin en az 10 yıllık mesleki deneyimlerinin olması ve gönüllülük esasını önkoşulu aranmıştır. Ayrıca Rehberlik Araştırma Merkezi'nden kaynaştırma öğrencisi bulunan okulların listesi alınmıştır.

Mesleki deneyiminin en az 10 yıl olarak belirlenmesinin gerekçesi öğretmenlerin bu süre içerisinde farklı okulların BEP birimlerinde görev alarak değerlendirme ve BEP hazırlama gibi süreçlerde yeterli deneyime sahip olabileceklerinin düşünülmesidir. Okulunda kaynaştırma öğrencisi bulunan ve çalıştığı kurumda en az 10 yıldır görev yapıyor olma koşullarını karşılayan öğretmenlere ulaşmak için ölçüt örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Bu okullarda görev yapan rehberlik öğretmenleri ile ön görüşme yapılarak öğretmenler araştırmanın amacı ve araştırma verilerinin nasıl toplanacağı hakkında bilgilendirilmişlerdir. Yapılan ön görüşme sonunda araştırma, çalışmaya katılmayı gönüllü olarak kabul eden 14 rehberlik öğretmeniyle yürütülmüştür.

Araştırmanın çalışma grubuna katılan rehberlik öğretmenlerine ait demografik bilgiler Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Öğretmenlere Ait Demografik Bilgiler

Öğretmen Kodu	Cinsiyet	Görev Ya pılan Okul Türü	Mezun Olunan Bölüm	Hizmet Süresi (Yıl)	Kaynaştır ma Öğrencisi Sayısı
M	Kadın	Ortaokul	Dil-Tarih-Coğrafya Fak. /Psikoloji	21 ve üzeri	5
G	Kadın	Ortaokul	Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik (PDR)	11-20	5
A	Kadın	Ortaokul	PDR	11-20	33
F	Kadın	İlkokul	PDR	21 ve üzeri	15
E	Kadın	İlkokul	Eğitimde Psikolojik Hizmetler	21 ve üzeri	15
N	Kadın	İlkokul	PDR	21 ve üzeri	6
T	Kadın	Ortaokul	Özel Eğitim	21 ve üzeri	4
B	Kadın	İlkokul	PDR	21 ve üzeri	5
Y	Kadın	İlkokul	PDR	21 ve üzeri	5
P	Kadın	Ortaokul	PDR	21 ve üzeri	3
Ş	Kadın	İlkokul	PDR	21 ve üzeri	1
D	Kadın	İlkokul	PDR	21 ve üzeri	6
R	Kadın	Ortaokul	PDR	21 ve üzeri	3
İ	Kadın	Ortaokul	PDR	11-20	2

Tablo 1'de araştırmaya katılan öğretmenlerin tamamının kadın olduğu görülmektedir. Öğretmenlerin mesleki deneyimlerine bakıldığında 11 öğretmen 21 ve üzeri, üç öğretmen ise 11-20 yıllık mesleki deneyime sahiptir. Öğretmenlerin yedisi ilkököl, yedisi ortaokulda görev yapmaktadırlar. Öğretmenlerin üniversitelerden mezun oldukları bölümlere bakıldığında bir öğretmenin Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Psikoloji, bir öğretmenin özel eğitim ve 12 öğretmenin Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik bölümünden mezun olduğu görülmektedir. Öğretmenlerin kaynaştırma öğrencisi sayılarına bakıldığında dört öğretmenin beş, iki öğretmenin 15, iki öğretmenin altı, bir öğretmenin 33, bir öğretmenin bir, iki öğretmenin üç, bir

öğretmenin iki ve bir öğretmenin dört kaynaştırma öğrencisi olduğu görülmektedir.

2.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmanın verileri yarı-yapılandırılmış görüşmeler yoluyla toplanmıştır. Ayrıca öğretmenlerin genel bilgilerini elde etmek amacıyla demografik bilgi formu hazırlanmıştır. Hazırlanan görüşme soruları ve demografik bilgi formu alandan üç uzmana gönderilmiş ve uzman görüşü alınmıştır. Alan uzmanlarının görüşleri doğrultusunda, formda, sorularda ve soruların sırasında değişiklik yapılmamıştır. Görüşmeler esnasında öğretmenlere sorulan sorular sırasıyla aşağıda verilmiştir:

1. Okulunuzda Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı Geliştirme Biriminin işleyişine ilişkin görüşleriniz nelerdir?

2. Okulunuzda Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı Geliştirme Biriminin işleyişinde yaşadığınız sorunlar nelerdir?

3. Okulunuzda Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı Geliştirme Biriminin işleyişinde yaşadığınız sorunlara yönelik çözüm önerileriniz nelerdir?

Görüşme sorularını sınamak amacıyla müdür yardımcısı olarak görev yapan ve alanı rehberlik olan iki öğretmenle pilot görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşmede öğretmenlere toplam üç soru yöneltilmiştir. Pilot görüşme yapılan öğretmenler sorularının içeriğine ve amacına ilişkin olumlu geri bildirimler vermişlerdir Pilot görüşme sonunda görüşme sorularında herhangi bir değişiklik yapılmamıştır.

2.4. Verilerin Toplanması

Veriler, 2018 yılının Ekim-Aralık aylarında toplanmış ve dijital ses kayıt cihazı kullanılarak kaydedilmiştir. Görüşmeler, rehberlik öğretmenlerinin okullarında, kendilerinin belirledikleri uygun gün ve saatlerde yapılmıştır. Görüşmelerin tümü araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir. Öğretmenlerle birebir yapılan görüşmelerin tamamı rehberlik öğretmenlerinin çalışma odasında gerçekleştirilmiştir. Görüşmeye başlamadan önce öğretmenlere görüşmenin amacı hatırlatılmış ve onayları alınmıştır. Görüşme soruları her bir öğretmene aynı sıra ile sorulmuştur. Görüşmede öğretmenlere toplam üç soru yöneltilmiştir. Öğretmenlerle yapılan görüşmeler en az 3 dakika 6 saniye en fazla 10 dakika 45 saniye sürmüştür. Görüşmelerden toplam 16 sayfalık veri elde edilmiştir. Rehberlik öğretmenleriyle yapılan görüşmelerin tarih ve görüşme süreleri Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Görüşmelerin tarih ve süresi

Öğretmen	Görüşme Tarihi	Görüşme Süresi
Öğretmen M	22 Ekim 2018	8 dakika 10 saniye
Öğretmen G	22 Ekim 2018	4 dakika 40 saniye
Öğretmen A	2 Kasım 2018	10 dakika 45 saniye
Öğretmen F	2 Kasım 2018	5 dakika 32 saniye
Öğretmen E	2 Kasım 2018	3 dakika 20 saniye
Öğretmen N	9 Kasım 2018	3 dakika 40 saniye
Öğretmen T	9 Kasım 2018	4 dakika 52 saniye
Öğretmen B	9 Kasım 2018	4 dakika 28 saniye
Öğretmen Y	9 Kasım 2018	4 dakika 11 saniye
Öğretmen P	12 Kasım 2018	3 dakika 15 saniye
Öğretmen Ş	12 Kasım 2018	3 dakika 06 saniye
Öğretmen D	12 Kasım 2018	7 dakika 07 saniye
Öğretmen R	19 Aralık 2018	4 dakika 40 saniye
Öğretmen İ	19 Aralık 2018	3 Dakika 22 saniye

2.5. Verilerin Analizi

Veriler, nitel veri analiz tekniklerinden içerik analizi ile analiz edilmiştir. Dijital ses kayıt cihazı ile elde edilen veriler hiçbir değişiklik yapılmaksızın görüşmelerin yapıldığı sırasına göre numaralandırılmış ve öğretmenlere kod verilerek çevriyazıya dönüştürülmüştür. Veri analizi öncesinde güvenilirlik çalışması yapmak amacıyla rastgele seçilen dört (verilerin en az %25’i) görüşmenin ses kayıtları araştırmacı ve özel eğitim bölümünde görev yapan bir öğretim üyesi tarafından dinlenerek yazılı dökümler doğrulanmıştır. Bu süreçte %100 oranında bir güvenilirlik elde edilmiştir. Daha sonra yazıya dökülen veriler bilgisayarda hazırlanan görüşme formuna görüşmeci-görüşülen sırasıyla aktarılmıştır Görüşme formunun sol yanına veri setinde yazılı olan bilgilerin özetlendiği ve verilerle ilgili kısaltmaların kullanıldığı betimsel indeks, sağ yanına veri analizinde kolaylık sağlayacak bilgilerin ve notların yazıldığı sözcük ve cümlelerden oluşan görüşmeci yorumu, sayfanın altına da yapılan görüşmenin ilişkili sayfası hakkında genel yorumlar yazılmıştır. Araştırmacı ile özel eğitim bölümünde görev yapan öğretim üyesi Görüşme Formu üzerinde Betimsel İndeks ve Görüşmeci Yorumu bölümlerini dört görüşme için bağımsız olarak tamamlamışlar ve daha sonra bir araya gelerek betimsel indeks ve yorum bölümlerinde çıkardıkları anlamları ve yorumları karşılaştırarak, görüş ayrılığı olanları tartışmışlardır. Tartışmalardan sonra ortak karara vararak aralarında tutarlılık sağlamışlardır.

Araştırmacı verilerin tümevarım yöntemiyle analizini gerçekleştirmek için, elde edilen veriler organize edilerek temalara ayrılmış ve kodlanmıştır. Araştırmacı temaları oluşturma işleminde kodlama dosyalarındaki verileri okuyarak aynı başlık altında toplayabileceği verilere birer başlık vermiş ve bu başlıklara uygun öğretmen konuşmalarından alıntılar yaparak verileri düzenlemiştir. Bu düzenlemeden sonra elde edilen başlıklar araştırmanın temalarını, alt başlıklar ise alt temalarını oluşturmuştur. Araştırmacı tarafından oluşturulan temalar kodlama dosyalarıyla birlikte özel eğitim bölümünde görev yapan bir öğretim üyesine verilmiş ve öğretim üyesi tarafından rastgele seçilen iki kodlama dosyasıyla ilgili temalar ve alt temalar oluşturulmuştur. Araştırmacı ve özel eğitim bölümünde görev yapan öğretim üyesi tarafından görüş birliğine varılan temalar aynen bırakılmış, görüş ayrılığında olunan temalar üzerinde tartışılmıştır. Tüm temalar yeniden düzenlenmiş ve uzlaşma sağlanmıştır.

3. Bulgular

Kendileriyle görüşme yapılan rehberlik öğretmenleri ile gerçekleştirilen görüşmelerin sonucunda elde edilen verilerin betimsel dökümleri yapılmış, verilerin analizi sonucu ortaya çıkan tema ve alt temalar Tablo 3'de sunulmuştur.

Tablo 3. Ana ve Alt Temalar

Ana ve alt temalar	f	%
1. Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı (BEP) Geliştirme Biriminin İşleyişine Yönelik Görüşler		
1.1. BEP geliştirme birimi amacına yönelik işlemiyor	4	29
1.2. BEP geliştirme birimi oluşturuluyor ve yürütülüyor	10	71
1.3. BEP geliştirme birimi tamamen rehberlik öğretmenlerinin sorumluluğunda yürütülüyor	13	93
2. BEP geliştirme biriminin işleyişinde karşılaşılan sorunlar		
2.1. Okul yönetiminin yasal sorumluluklarını yerine getirmemesi	9	64
2.2. Toplantıların yapılamaması	6	43
2.3. BEP geliştirme birimi üyeleri arasında işbirliğinin olmaması	5	36
2.4. Özel eğitim öğrenci sayısının fazla olması	3	21
3. BEP geliştirme biriminin işleyişinde karşılaşılan sorunlara yönelik çözüm önerileri		
3.1. Özel eğitim konusunda eğitim faaliyetleri	7	50
3.1.1. Öğretmenlere özel eğitim konusunda eğitimlerin verilmesi	5	36
3.1.2. Okul yöneticilerine, özel eğitim konusunda eğitimlerin verilmesi	1	7
3.1.3. Öğretmen adaylarına, özel eğitim konusunda daha yoğun bilgilerin verilmesi	1	7
3.2. Kaynaştırma öğrencisi bulunan her okula bir özel eğitim uzmanı görevlendirme	5	36
3.3. Kaynaştırma öğrencilerinin öğrenci sayısı az olan okullara yerleştirilmesi	3	21
3.4. BEP geliştirme biriminin sorumluluğunun rehberlik öğretmenlerine verilmemesi	14	100

Tablo 3'e bakıldığında rehberlik öğretmenlerinin okullarındaki bireyselleştirilmiş eğitim programı biriminin işleyişine yönelik görüşleri üç ana tema, 11 alt tema ve üç alt alt tema şeklinde betimlendiği görülmektedir. Temalar frekanstan oluşmakta ve bu temalarda görüş belirten öğretmenlerin sayısı ve oranı yer almaktadır. Aşağıda sırayla ana tema, alt tema ve alt alt temalardaki öğretmen görüşlerine yer verilmektedir.

1. Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı (BEP)

Geliştirme Biriminin İşleyişine Yönelik Görüşler

Araştırmanın birinci sorusuna yönelik olan birinci ana temada, rehberlik öğretmenlerinin görüşleri üç alt temaya ayrılmıştır:

1.1. BEP Geliştirme Biriminin Amacına Yönelik İşlemediğine İlişkin Görüşler

Kendileriyle görüşülen rehberlik öğretmenlerinden dördü okullarındaki BEP geliştirme biriminin amacına yönelik işlemediğini ifade etmişlerdir. Örneğin Öğretmen G konuyla ilgili görüşlerini "BEP işlemiyor", Öğretmen Ş "BEP birimlerinin işleyişi sağlıklı olmuyor" Öğretmen M "Komisyon üyelerimizin donanımlı olmamasından kaynaklı işlemiyor", Öğretmen İ "Okullardaki BEP birimleri "müş gibi" yapılan düzenlemelerdir". şeklinde ifade etmiştir.

1.2. BEP Geliştirme Biriminin Oluşturulması ve Yürütülmesine İlişkin Görüşler

Kendileriyle görüşülen rehberlik öğretmenlerinden 10'u okullarındaki BEP geliştirme biriminin oluşturulduğunu ve yürütüldüğünü belirtmişlerdir. Örneğin Öğretmen F konuyla ilgili görüşlerini "Evet BEP birimimiz var. Her öğrencimiz için var. Ve ben bu okulda şöyle bir şey yaptım. Eğer çocuk dışarıda herhangi bir özel özel eğitim okuluna gidiyorsa orada dersine giren öğretmenleri de çağırıyorum", Öğretmen A "Bizim birimimiz iyi işliyor.", Öğretmen E "Bizim okulumuzda sağlıklı yaptığımızı düşünüyorum.", Öğretmen N "Bence BEP birimimiz gayet iyi işliyor. Her sene başında ilgili kaynaştırma sınıf öğretmenleri, ilgili müdür yardımcısı hemen rehberlik öğretmeni ve öğretmenlerle BEP birimlerimizi oluşturuyoruz.", Öğretmen T "Okulumuzda BEP iyi işliyor" Öğretmen B "Birimimizi sene başında oluşturuyoruz. Toplantı yapıyor her ayı beklemiyoruz." Öğretmen Y "BEP birimini oluşturuyoruz. Bizim her öğrenci için yaptığımız toplantılar sağlıklı oluyor.", Öğretmen P "Evet BEP birimimizi kuruyoruz. Bazı pürüzler var. Ama çok da önemli değil. Ama genelde iyiyiz.", Öğretmen D "BEP sene başında oluşturuluyor. Bir şekilde yürütüyoruz." Öğretmen R "BEP birimimiz sene başında oluşturuluyor. Planlar yapılıyor" şeklinde ifade etmiştir.

1.3. BEP Geliştirme Biriminin Tamamen Rehberlik Öğretmenlerinin Sorumluluğunda Yürütülmesine İlişkin Görüşler

Kendileriyle görüşülen rehberlik öğretmenlerinden 13'ü okullarındaki BEP geliştirme biriminin tamamen kendilerinin sorumluluğunda yürütüldüğünü ifade etmişlerdir. Öğretmen A konuyla ilgili görüşlerini "Rehberlik öğretmenlerinin kendi başlarına götürdükleri bir süreç" sözleriyle ifade etmiştir. Öğretmen T konuyla ilgili görüşlerini "BEP birimini de bizler yürütmeye çalışıyoruz" şeklinde ifade ederken, Öğretmen G "İşleyişi daha çok biz yönlendiriyoruz", Öğretmen İ ise "Bu görev sadece sınıf öğretmeni ile rehberlik öğretmenin üzerinde kalıyor." şeklinde ifade etmiştir. Öğretmen M konuyla ilgili görüşlerini "Rehberlik öğretmeninden beklenti çok. Bütün yük bizde." sözleriyle ifade ederken, Öğretmen Ş görüşlerini "BEP 'i çok faydalı buluyorum ama nedense tüm sorumluluk bizim gibi düşünülüyor ve bu şekilde yürüyor" şeklinde ifade etmiştir. Öğretmen R konuya ilişkin görüşlerini "Sanki bu rehber öğretmenin işi. Süreci rehber öğretmen yürütüyor." sözleriyle ifade etmiştir. Öğretmen D "Bu iş bu okulda tamamen bana kaldı öyle söyleyeyim." sözleriyle sürecin sorumluluğunu almak zorunda kaldığını belirtmiştir. Öğretmen B ise konuya ilişkin görüşlerini "BEP birimini rehber öğretmen tek başına takip etmek durumunda kalıyor." sözleriyle ifade etmiştir. Öğretmen Y konuyla ilgili görüşlerini "Rehber öğretmenler olarak bizler bu görevi gidermeye çalışıyoruz." sözleriyle dile getirmiştir. Öğretmen N konuyla ilgili görüşlerini "Bu işin tamamen işletilme kısmı ağırlıklı olarak bizim üzerimizden gidiyor.", Öğretmen P "Bu işi düzenlemek organize etmek, yürütmek hep rehberlik öğretmenin göreviymiş gibi algılanıyor. Oysaki yönetmelik çok açık rehber öğretmen orada bir komisyon üyesi.", Öğretmen Y "Bu iş aslında okul idaresinin işi ama maalesef idarecilerimiz bu işi rehber öğretmenlere veriyorlar. İdarecilerimiz toplantıya katılmıyor." sözleriyle ifade etmişlerdir. Öğretmen E ise konu ile ilgili görüşlerini şu

sözlerle dile getirmiştir: “Sanki kaynaştırma ve BEP konusu rehber öğretmenin göreviymiş gibi algılanıyor. Tek başımıza takip etmek durumunda kalıyoruz.”

2. BEP geliştirme biriminin işleyişinde karşılaşılan sorunlar

Araştırmaya katılan rehberlik öğretmenlerinin görüşleri araştırmanın ikinci sorusuna yönelik olan ikinci ana temada dört alt temaya ayrılmış ve öğretmenlerin görüşleri sırasıyla sunulmuştur.

2.1. Okul Yönetiminin Yasal Sorumluluklarını Yerine Getirmemesi

Araştırmaya katılan rehberlik öğretmenlerinden dokuzu BEP geliştirme biriminin işleyişinde okul yönetiminin yasal sorumluluklarını yerine getirmediğini ifade etmişlerdir. Örneğin Öğretmen İ konuyla ilgili görüşlerini “BEP biriminde okul müdürleri genellikle toplantıyı angarya gördükleri için katılmamaktadırlar. İlgili müdür yardımcılar da bu işi rehberlik servislerinin yapması gerektiği kanısıyla bütün yükü rehberlik servisine atmaktadırlar.” Öğretmen G “Tamam, BEP biriminde müdür yardımcımızın ismi geçiyor ama toplantıda hiçbir yerde bulunmuyor.”, Öğretmen Ş “Aslında toplantıyı idarenin organize etmesi gerekiyor. Toplantıya idarenin başkanlık etmesi gerekiyor.” Öğretmen T “İdarecilerimiz tamamen bunun dışındalar. Oysa öyle değil. Normalde BEP birimlerini oluşturmak, o toplantıları düzenlemek yazılarını yazdırmak, duyurmak toplantıda bulunmak idarecinin görevidir ama hiçbir şekilde bu olmuyor.” Öğretmen N “İdareciler olayın dışındalar ve tamamen işi rehber öğretmene yıkıyorlar. İnsani bir sorumlulukla yürütüyoruz” Öğretmen P “İdareciler bu konuda yanınızda olmuyorlar. Hatta tamamen bu işi rehber öğretmenin görevi zannediyorlar.” Öğretmen M “BEP birimiyle ilgili sıkıntımız var. Bu işi düzenlemek organize etmek, yürütmek aslında idarenin işi. Toplantılara idarenin başkanlık etmesi gerekiyor Mesela ben geçen bakanlıktaydım. Merak ettim bakalım ne olacak diye. Defalarca telefon geldi. Ben o komisyonda bir üyeyim ama öyle değil maalesef. Mesela RAM’dan bir yazı gelir. Şu tarihte şu öğrencinin değerlendirilmesi var diye. Doğrudan yazı rehber öğretmene gelir. Bence bu bizi zayıflatan bir şey.” Öğretmen D “Öncelikle okul yöneticileri BEP birim başkanı olarak komisyona katılmıyorlar. Görevi bize yüküyorlar”

2.2. Toplantıların Yapılamaması

Araştırmaya katılan rehberlik öğretmenlerinden altısı BEP geliştirme biriminin işleyişinde karşılaşılan sorunlardan birinin toplantıların yapılamaması olduğunu belirtmişlerdir. Öğretmen İ konuyla ilgili görüşlerini “Süre sorunu var toplantılar araya sıkıştırılıyor” şeklinde ifade etmiştir. Öğretmen D ise görüşlerini “Bazen toplantılarda sıkıntı olabiliyor. Her zaman veliye ulaşamadığım zamanlar olabiliyor mesela. Tam öğretmeni ayarlıyorum, ben kendime göre program yapmış oluyorum toplantıyla ilgili İşte bazen veli toplantılara katılamayabiliyor.” sözleriyle dile getirmiştir. Öğretmen Y konuyla ilgili görüşlerini “Toplantılar ders saatiyle çakışıyor. Mesai saatinde yapamıyoruz.” sözleriyle ifade ederken, Öğretmen Ş “Toplantılar ders saatiyle çakışıyor, daha çok öğlen arası yapılmaya çalışılıyor”, Öğretmen T “Öğretmenler BEP’i

benimsemiyorlar. Bu yüzden de çok sağlıklı toplantılar yapamıyoruz.” şeklinde ifade etmiştir. Öğretmen A ise “toplantıların öğlen arası yapıldığını” ancak “ekip üyelerinin her zaman katılmadığını” ifade etmiş ve sözlerini şu şekilde tamamlamıştır: “BEP planları yapılıyor ama bunlar daha çok ders saati içinde. Toplantılar öğlen arasına sıkışıyor. Mesai saatinde yapamıyoruz. Öğretmenler tükenmiş oluyor.”

2.3. BEP Geliştirme Birimi Üyeleri Arasında İşbirliğinin Olmaması

Araştırmaya katılan rehberlik öğretmenlerinden beşi BEP geliştirme birimi üyeleri arasında işbirliğinin olmadığını ifade etmişlerdir. Örneğin Öğretmen Ş “Öğretmenler bu işi angarya olarak görüyorlar ve işbirliğine çok yanaşmıyorlar” sözleriyle görüşlerini ifade ederken, Öğretmen R görüşlerini “Öğretmenler benimsemiyorlar, direnç gösteriyorlar. Bu da sürecin sağlıklı yürümemesine neden oluyor. Bu anlamda düzenli bir işbirliğimiz maalesef yok.” sözleriyle ifade etmiştir. Öğretmen İ konu ile ilgili görüşlerini “Sene başında BEP toplantısı yapılır ve bundan sonraki süreçte neler olduğu incelenmez. Veliler de çaresiz sınıf öğretmeninden gelen geri bildirimlerle sürece az da olsa dahil edilir.” şeklinde dile getirmiştir. Öğretmen N görüşlerini “İşbirliğinde sıkıntı var” sözleriyle, Öğretmen E ise “Bazen de şöyle oluyor. Tamamen bizim gözetimimizde devam eden planlamalar yapıyoruz. Bu da zorlayıcı. Sadece bu sene bununla ilgili kolaylık yaşadık. Biz sanırım bu sene çok net kararlı bir şekilde tavır gösterdiğimiz için BEP planlarını kendileri hazırladılar. Ve bize teslim ettiler. Zamanla yol alıyorsunuz ama işte sizi yıpratıyor.” sözleriyle ifade etmiştir.

2.4. Özel Eğitim Öğrenci Sayısının Fazla Olması

Araştırmaya katılan rehberlik öğretmenlerinden üçü, okullarındaki özel eğitim öğrenci sayısındaki fazlalığı sorun olarak belirtmişlerdir. Öğretmen E konuyla ilgili görüşlerini “En büyük sıkıntımız özel eğitim öğrenci sayımızın fazla olması.”, Öğretmen A “Okulumuzda 875 öğrenci var. Bunlardan 33 tanesi kaynaştırma öğrencisi. Öğretmenleri koordine etmekte zorlanıyoruz. Çay ocağında, koridorda, öğretmenler odasında öğretmeni yakaladığımızda “sınıfına nakil öğrenci gelmiş arkadaşım. Bu öğrencinin şöyle bir tanısı var diyoruz ve sınıf öğretmenini ve velisini de almak kaydıyla bir toplantı planlıyoruz.”, Öğretmen F ise konuyla ilgili görüşlerini “Kaynaştırma öğrencimiz çok fazla. Bu bizler için çok yorucu ve çocuklar için de çok verimli olmuyor” sözleriyle dile getirmiştir.

3. BEP Geliştirme Biriminin İşleyişinde Karşılaşılan Sorunlara Yönelik Çözüm Önerileri

Araştırmaya katılan rehberlik öğretmenlerinin önerileri özel eğitim konusunda eğitim faaliyetleri, kaynaştırma öğrencisi bulunan her okula bir özel eğitim uzmanı görevlendirme, kaynaştırma öğrencilerinin öğrenci sayısı az olan okullara yerleştirilmesi ve BEP geliştirme birimlerinin sorumluluğunun rehberlik öğretmenlerine verilmemesi olmak üzere dört alt temada gruplandırılmış ve sırayla sunulmuştur.

3.1. Özel Eğitim Konusunda Eğitim Faaliyetleri

Araştırmaya katılan rehberlik öğretmenlerinin özel eğitim konusundaki eğitim faaliyetlerine ilişkin önerileri üç alt alt temaya ayrılmıştır.

3.1.1. Öğretmenlere Özel Eğitim Konusunda Eğitimlerin Verilmesi

Araştırmaya katılan rehberlik öğretmenlerinden beşi, öğretmenlere özel eğitim konusunda eğitim verilmesine ilişkin önerilerini ifade etmişlerdir. Öğretmen G konuyla ilgili önerisini “Sınıf öğretmenleri özel eğitim konusunda hizmetiçi eğitimlere alınıp bu konudaki farkındalıklarının artırılması gerekir” sözleriyle dile getirmiştir. Öğretmen B önerisini “Sınıfta özel eğitim öğrencisi olan öğretmenler eğitime alınmalı”, Öğretmen F “Öğretmenlerin mesleki gelişimleri artırılmalı, özel eğitim seminerleri verilmeli”, Öğretmen N “Yani ne olabilir... Belki hizmet içi eğitim olabilir hani öğretmen arkadaşlara. Bu özel eğitim konusunda tamam çok fazla yapılıyor biz de katılıyoruz bunlara ama çok kalıcı olmuyor daha çok süper vizyonlu, uygulamalı, eğitim içerikleri olursa çok daha etkili olacağını düşünüyorum.”, Öğretmen Ş “Özel eğitim ile ilgili eğitimler verildiğinde rehber öğretmenlere veriliyor. Rehber öğretmenlerden de bu eğitimi okuldaki öğretmenlere vermesi isteniyor. Halbuki bu eğitimleri tüm öğretmenlerin alması gerekir. Öğretmen E “Öğretmenlerin kendilerini yenileme becerileri artırılmalı. Bu da eğitim faaliyetleri ile mümkün. Özellikle özel eğitim alanında öğretmenlerin farkındalıklarını arttıracak eğitimler düzenlenmeli” sözleriyle ifade etmişlerdir.

3.1.2. Okul Yöneticilerine Özel Eğitim Konusunda Eğitimlerin Verilmesi

Araştırmaya katılan rehberlik öğretmenlerinden biri, okul yöneticilerine özel eğitim konusunda eğitimlerin verilmesine ilişkin öneri getirmiştir. Öğretmen A önerisini şu sözlerle dile getirmiştir: “Benim ilk önerim okul müdür ve müdür yardımcılarının özel eğitim konusunda ciddi anlamda eğitim almaları.”.

3.1.3. Öğretmen Adaylarına Özel Eğitim Konusunda Daha Yoğun Bilgilerin Verilmesi

Araştırmaya katılan rehberlik öğretmenlerinden biri öğretmen adaylarına özel eğitim konusunda daha yoğun bilgilerin verilmesi yönünde öneri getirmiştir. Öğretmen D önerisini şu sözlerle ifade etmiştir: “Üniversiteler, sınıf öğretmenliği bölümünde okuyan öğrencilere özel eğitim konusunda daha yoğun bilgi vermeli.”

3.2. Kaynaştırma Öğrencisi Bulunan Her Okula Bir Özel Eğitim Uzmanı Görevlendirme

Araştırmaya katılan rehberlik öğretmenlerinden beşinin önerisi kaynaştırma öğrencisi bulunan her okula bir özel eğitim uzmanı görevlendirilmesine ilişkin olmuştur. Öğretmen D önerisini “Eğer kaynaştırma her okulda uygulanıyorsa her okula bir özel eğitimci verilmesi gerekiyor.” sözleriyle ifade ederken, Öğretmen Y “Her okulda bir özel eğitimci danışman öğretmen bulunması gerektiğine inanıyorum.”, Öğretmen R “Bence, her okulda eğer kaynaştırma öğrencisi veriliyor ise bu konuda uzman birinin çalışması şart. Rehber öğretmenler bu konuda uzman

değil bunu kabul etmeleri lazım.”, Öğretmen P “Çözüm önerisi olarak her okul da bir özel eğitim öğretmeni olmalı. Onların bakış açısı biraz daha farklı”, Öğretmen E “BEP biriminde bir özel eğitim öğretmeni olmalı daha doğrusu her bir okula kaynaştırma öğrencisi veriliyorsa özel eğitim uzmanı da görevlendirilmeli” sözleriyle ifade etmişlerdir.

3.3. Kaynaştırma Öğrencilerinin Öğrenci Sayısı Az Olan Okullara Yerleştirilmesi

Araştırmaya katılan rehberlik öğretmenlerinden üçünün önerisi kaynaştırma öğrencilerinin öğrenci sayısı az olan okullara yerleştirilmesine yönelik olmuştur. Öğretmen T önerisini “Çözüm önerim var. Şöyle ki bu tür çocukların bir defa daha az sayılı okullarda olmaları lazım.”, Öğretmen A “Kaynaştırma öğrencisinin yerleştirileceği sınıflardaki öğrenci sayısı 20’yi geçmemeli” Öğretmen N “Var olan koşullar belli. Sınıf mevcudu fazla. Öğretmen BEP hazırlama konusunda yeterli olmayabiliyor. Bu tür çocuklar öğrenci sayısı az olan okullarda daha iyi eğitim alır diye düşünüyorum” sözleriyle dile getirmiştir.

3.4. BEP Geliştirme Biriminin Sorumluluğunun Rehberlik Öğretmenlerine Verilmemesi

Araştırmaya katılan rehberlik öğretmenlerinin tamamının önerisi BEP geliştirme biriminin sorumluluğunun rehberlik öğretmenlerine verilmemesine ilişkin olmuştur. Öğretmen M konuyla ilgili önerisini “BEP biriminin sorumluluğu idarecilerde olmalı”, Öğretmen G “BEP birimi rehberlik öğretmenlerinin üzerinde. Bu sorumluluk bizden alınmalı.” Öğretmen E “Yönetmelik çok açık. Rehber öğretmen orada bir komisyon üyesi. Aslında BEP’i idarenin organize etmesi gerekiyor.” sözleriyle ifade etmiştir. Öğretmen A konuyla ilgili önerisini “BEP birimi aslında idarecilerin sorumluluğunda ama nedense biz sorumluymuşuz gibi düşünülüyor. Biz sadece bu ekibin bir üyesiyiz. Bu anlayış değişmeli.” sözleriyle ifade etmiştir. Öğretmen F’nin konuyla ilgili önerisi “BEP biriminin tek sorumlusu sanki rehberlik öğretmenleri. Bu sorumluluğun aslında kimde olduğu yönetmelikte belli. Bu konuda uygulamalar değişmeli.” Öğretmen Ş’nin önerisi “Asıl sorumluluğu okul yöneticileri almalı.”, Öğretmen R’nin önerisi “Bu iş rehberlik öğretmenin sorumluluğunda olmamalı. Biz sadece ekip üyesi olarak görev almamız.” Öğretmen D’nin önerisi “BEP’in sorumluluğu tamamen okul yöneticilerinin aslında. Ama nedense biz sorumlu tutuluyoruz. Bizim görev tanımımız belli. Sorumluluk bizim olmamalı.” Öğretmen İ’nin önerisi “Bazen de şöyle oluyor tamamen bizim gözetimimizde devam eden planlamalar yapıyoruz. Birimin sorumluluğu sadece bizde olmamalı.” şeklinde olmuştur. Öğretmen Y konuya ilişkin önerisini “Rehber öğretmenler olarak bizler bu görevi gidermeye çalışıyoruz ama işin sorumluluğu aslında bizde değil. Biz komisyonunda sadece bir üyesiz. Sorumluluğun bizde olması ypraticı ve doğru değil” sözleriyle getirirken, Öğretmen B “Okullarda bu iş rehber öğretmene yükleniyor. Rehber öğretmen çok yalnız kalıyor. Şunu da söylemek istiyorum. Ben rehber öğretmen olarak yetiştim. Psikolojik danışman olarak yetiştim. Benim görevim BEP biriminin sorumluluğunu üstlenmek değil” sözleriyle getirmiştir. Öğretmen P ise önerisini “Aslında BEP birimlerinin toplantılarını düzenlemek, duyurmak, kararlarını yazmak ve toplantıların yapılmasını idarecinin görevidir ama maalesef bu olmuyor. Sorumluluk bize yükleniyor. Bizlere böyle bir

sorumluluk verilmemeli. Bu işi tamamen idare üstlenmeli” şeklinde dile getirmiştir. Öğretmen N konuya ilişkin önerisini “İlgili müdür yardımcıları bu işi rehberlik servisine atmaktadır. Rehber öğretmen, sınıf öğretmeni ve veli arasında köprü görevi görerek toplantıları düzenler. Toplantıları düzenlemek bizim işimiz olmamalı. Bu işten rehber öğretmen sorumlu tutuluyor. Toplantıyı duyurma, yürütme ve yazdırma gibi işlerin sorumluluğu rehber öğretmenlere verilmemeli.” sözleriyle ifade etmiştir. Öğretmen N ise önerisini şu sözlerle dile getirmiştir: “BEP birimi senebaşında kurduğumuz birimlerden bir tanesi. BEP biriminde olması gereken kişiler zaten belli. Ancak nedense tüm sorumluluk bizdeymiş gibi algılanıyor. Sanki bu birimin başkanı rehber öğretmenmiş gibi. Asıl görevim dışında farklı görevleri de yaptığım için eksiklikler oluyor. BEP biriminin sorumluluğu rehber öğretmende olmamalı. Tamam, BEP biriminde müdür yardımcısının ismi geçiyor ama sorunlu biz oluyoruz. Rehber öğretmenler komisyonun üyesi olarak algılanmalı.”

4. Tartışma ve Sonuç

Rehberlik öğretmenlerinin okullarındaki BEP geliştirme biriminin işleyişi, işleyişte karşılaşılan sorunlar ve bu sorunların çözümüne ilişkin görüşlerini belirlemeye yönelik yapılan araştırma bulguları okullarda BEP geliştirme birimlerinin oluşturulduğunu ancak oluşturulan bu birimlerin daha çok rehberlik öğretmenlerinin sorumluluğunda yürütüldüğünü ortaya koymuştur. Ayrıca rehberlik öğretmenlerinden bazıları BEP geliştirme birimlerinin amacına yönelik işlemediğini ifade etmişlerdir. Bu bulgular BEP geliştirme birimlerinin işleyişi ile birim üyelerinin yetki ve sorumluluklarının paylaşımı arasında beklenenden farklı bir durum olduğunu göstermektedir. Bu durum daha çok, rehberlik öğretmenlerinin yasal düzenlemelere dikkat çekmeleri olarak yorumlanabilir.

Araştırmanın bulguları her ne kadar okullarda BEP geliştirme birimlerinin oluşturulduğunu gösterse de birimin işleyişine ilişkin farklı sorunların da olduğunu ortaya koymuştur. Araştırma bulguları BEP geliştirme biriminin işleyişine yönelik okul yöneticilerinin yasal sorumluluklarını yerine getirmediğini göstermiştir. Rehberlik öğretmenlerinin çoğu bu durumu sorun olarak belirtmişler ve okullarındaki BEP geliştirme biriminin işleyişinden daha çok kendilerinin sorumlu tutulduklarını ifade etmişlerdir. Rehberlik öğretmenlerinin okul yöneticilerinin yasal sorumluluklarını yerine getirmediklerine ilişkin bu görüşleri MEB’deki yasal düzenlemeleri akla getirmektedir. Bu düzenlemelerden biri de Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği’dir. Yönetmelikte BEP geliştirme biriminin okul müdürü veya görevlendireceği bir müdür yardımcısının başkanlığında; rehberlik öğretmeni, öğrencinin sınıf öğretmeni, öğrencinin dersini okutan alan öğretmenleri, öğrencinin velisi ve öğrenciden oluşacağı ifade edilmektedir. Dolayısıyla birimin başkanının okul müdürü ya da görevlendireceği bir müdür yardımcısının olması gerektiği belirtilmektedir. Bu açıdan bakıldığında okul yöneticilerinin BEP geliştirme birimlerine başkanlık etmedikleri, bu görevin daha çok rehberlik öğretmenleri tarafından yürütüldüğü anlaşılmaktadır. Özel gereksinimli bireylere yönelik yasal düzenlemelerin yapıldığı ancak uygulamada bazı sorunların yaşandığı görülmektedir. Araştırmanın bu bulgusu ile Çitil’in (2009) yaptığı araştırmanın bulguları paralellik göstermektedir. Çitil’in (2009) yapmış olduğu araştırmanın

sonuçları özel eğitim politikaları ile uygulamalar arasında tutarsızlıklar olduğunu ortaya koymuştur. Akdemir Okta (2008) ve Güven (2009) tarafından yapılan araştırmalarda ise özel gereksinimli bireyler ile ilgili yapılan yasal düzenlemelerin uygulanmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Rehberlik öğretmenlerinin büyük çoğunluğu BEP toplantılarının yapılamadığını ve BEP geliştirme birimi üyeleri arasında işbirliğinin olmadığını ifade etmişlerdir. Bu durum okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin BEP sürecini önemsemedikleri ve bu konuda titiz davranmadıkları şeklinde yorumlanabilir. Nitekim alanyazında yapılan bazı araştırmalar bu bulguyu destekler niteliktedir. Bilen’in (2007) yaptığı araştırmanın sonuçları sınıf öğretmenlerinin çoğunluğunun kaynaştırma öğrencileri için BEP uygulamadıklarını göstermiştir. Avcıoğlu (2012) tarafından yapılan araştırmanın sonuçlarında ise Rehberlik Araştırma Merkezi Müdürleri BEP’in yeterince hazırlanıp uygulanmadığı, okullarda yapılan BEP’lerin özel gereksinimli bireyler için hazırlanacak BEP’lerin planlarını kapsamadığı” konusunda görüş bildirmişlerdir. Dolayısıyla amacına uygun olarak yapılmayan BEP toplantıları, özel gereksinimli öğrencilere sunulacak eğitim ve destek hizmetlerinin gecikmesine neden olacaktır. Bu da öğrencinin okul başarısını olumsuz yönde etkileyebilir.

Öğretmenlerden bazıları okullarında özel gereksinimli öğrenci sayısının fazla olmasını sorun olarak vurgulamışlardır. Bu durum daha çok özel gereksinimli öğrenci sayısı fazla olan okulların rehberlik öğretmenleri tarafından dile getirilmiştir. Özel gereksinimli öğrenci sayısının fazla olmasının her ne kadar BEP toplantılarının sayısını arttırdığı ve dolayısıyla zaman sorununa neden olduğu vurgulansa da, bu birimlerin etkili ve verimli çalışmasını sağlayacak önlemler alınabilir. Nitekim Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği’nde BEP birimlerinin çalışma usul ve esaslarının okul yönetimi tarafından belirleneceği ifade edilmektedir. Bu düzenleme ile BEP birimleri daha işlevsel olabilir ve amacına uygun olarak yürütülebilir.

Araştırmanın sorunlara ilişkin bir diğer bulgusu BEP geliştirme birimi üyeleri arasında işbirliğinin olmamasıdır. Halbuki alanyazında bireyselleştirilmiş eğitim programının ailenin de içinde bulunduğu bir ekip tarafından hazırlanacağı (Kargın, 2010), BEP’in aile, öğretmen ve ilgili uzmanların işbirliği ile planlanacağı (Gürsel, Vuran, 2010), BEP ekibi içerisindeki etkin ve işlevsel işbirliğinin özel gereksinimli bireye sunulan eğitimin kalitesini artıracığı belirtilmektedir (Bateman, 1995). Yine Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği’nde (2018) BEP’in hazırlanması, uygulanması, izlenmesi ve değerlendirilmesi, ilgili çalışmalarda koordinasyonun sağlanması, ayrıca okuldaki diğer kurul ve birimlerle iş birliği içinde çalışılması BEP geliştirme biriminin görevleri arasında sayılmıştır. BEP geliştirme birimi üyeleri arasında işbirliğinin olmaması özel gereksinimli öğrencilerin eğitim gereksinimlerinin karşılanamaması anlamına gelmektedir. Bu durumun öğrencinin okul başarısını olumsuz etkileyeceği düşünülmektedir.

Rehberlik öğretmenleri, BEP geliştirme birimlerinin işleyişinde karşılaşılan sorunlara ilişkin çözüm önerilerinde bulunmuşlardır. Öğretmenler BEP geliştirme birimlerinin sorumluluğunun rehberlik öğretmenlerine verilmemesi ve kaynaştırma öğrencisi bulunan her okula bir özel eğitim uzmanı görevlendirilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Öğretmenler ayrıca, öğretmenlere özel eğitim konusunda

öğretmenlerin verilmesi ve kaynaştırma öğrencilerinin öğrenci sayısı az olan okullara yerleştirilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Rehberlik öğretmenlerinin bu önerilerinin okullardaki BEP geliştirme birimlerinin işleyişi açısından önemli olduğu söylenebilir. Nitekim elde edilen bu bulgular daha önceden yapılan çalışmaların sonuçlarıyla tutarlılık göstermektedir. Yılmaz ve Batu (2016) tarafından yapılan araştırmanın sonuçlarında öğretmenlerin çoğu özel gereksinimi öğrencilerin eğitimi hakkında çok az bilgi sahibi olduklarını ifade etmişlerdir. Önder (2007) tarafından yapılan araştırmanın sonuçlarında kaynaştırma uygulamalarını yürüten sınıf öğretmenlerinin tamamı özel eğitim ile ilgili herhangi bir eğitim programına katılmadıklarını belirtmişlerdir. Kaya'nın (2003) yaptığı anket çalışmasının sonuçları yönetici ve öğretmenlerin kaynaştırma uygulamaları ile ilgili bilgilerinin yetersiz olduğunu ortaya koymuştur. Dolayısıyla rehberlik öğretmenlerinin, öğretmenlerin bilgilendirilmeleri konusundaki önerileri alanyazındaki bulgularla paralellik göstermektedir.

BEP geliştirme birimlerinin sorumluluğunun rehberlik öğretmenlerine verilmemesi önerisinin ise dikkate alınması gerektiği düşünülmektedir. Nitekim öğretmenlerin tamamına yakını bu durumu hem sorun hem de çözüm önerisi olarak belirtmişlerdir. BEP geliştirme biriminde bulunan tüm üyelerin üzerine düşen sorumluluğu yerine getirmelerinin sürece ve dolayısıyla özel gereksinimli öğrencilerin eğitimine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Rehberlik öğretmenleri, kaynaştırma öğrencisi bulunan her okula bir özel eğitim uzmanı görevlendirilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Öğretmenlerin bu beklentilerinde haklı oldukları söylenebilir. Nitekim alanyazında yapılan bazı araştırmalar bu bulguyu destekler niteliktedir. Bilen'in (2007) yaptığı çalışmanın sonuçlarında, öğretmenlerin büyük çoğunluğu görev yaptıkları okullarda özel eğitim uzmanının olmadığını ifade etmişlerdir. Batu, Kırcaali-İftar ve Uzuner (2004) tarafından yapılan çalışmanın sonuçlarında ise kaynaştırma uygulamasında karşılaşılan sorunlardan birisinin yeterli destek hizmet personelinin olmaması yönünde bulgular elde edilmiştir. Myles ve Simpson (1989) tarafından yapılan araştırmanın sonuçlarında da benzer bulgular elde edilmiştir. Araştırmacıların sınıf öğretmenlerine uyguladıkları anketin sonuçlarında, öğretmenlerin kaynaştırma eğitimini başarıyla uygulayabilmek için danışmanlık hizmetlerine gereksinim duydukları bulgusuna ulaşılmıştır.

Rehberlik öğretmenlerinden bazıları kaynaştırma öğrencilerinin öğrenci sayısı az olan okullara yerleştirilmesi gerektiğini vurgulamışlardır. Öğretmenlerin bu önerisinin BEP birimlerinin ve dolayısıyla özel gereksinimli öğrencilerin alacağı eğitim ve destek hizmetlerinin niteliğini arttıracak düşünülse de uygulamada karşılığını bulamayacağı düşünülmektedir. Nitekim MEB Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nde resmî özel eğitim okuluna, özel eğitim sınıfına ya da tam zamanlı kaynaştırma yoluyla eğitime yönlendirilen öğrenciler için bireylerin eğitsel değerlendirilmesi ve tanılması ile ilgili iş ve işlemlerin RAM'larda oluşturulan özel eğitim değerlendirme kurulu tarafından yapılacağı; eğitsel değerlendirme ve tanılama sonucunda özel eğitim ihtiyacı olduğu tespit edilen bireylere, Özel Eğitim Değerlendirme Kurulu Raporu düzenlenerek uygun eğitim ortamına ve özel eğitim hizmetine yönlendirileceği belirtile de aynı yönetmelikte yer alan "eğitsel değerlendirme ve tanılama süreci ile ilgili yapılacak iş ve işlemlerde bireyin veya velinin görüşünün alınacağı, velinin yazılı talebinin dikkate alınarak bireyin resmî bir

okula yerleştirilmesine karar verileceği." ifadesi yer almaktadır. Dolayısıyla okul seçme kararı daha çok velinin tercihine bırakılmıştır. Bu durumdan kaynaştırma öğrencilerinin öğrenci sayısı az olan okullara yerleştirilmesi önerisinin işlevsel olmayacağı sonucuna varılabilir.

Sonuç olarak BEP geliştirme birimlerinin yasal düzenlemeler gereği okullarda oluşturulduğu ancak uygulamada sorunlar yaşandığı görülmektedir. Her ne kadar mevzuat açısından sorun görülme de uygulamadaki bu sorunların giderilmesine yönelik denetim ve rehberlik hizmetlerinin etkin hale getirilmesi gerekmektedir. Bu işin sorumluluğunu Milli Eğitim Bakanlığının ilgili birimleri üstlenmelidir. Ayrıca başta okul yöneticileri olmak üzere tüm öğretmenlere bireyselleştirilmiş eğitim planı hazırlama ve BEP geliştirme biriminin işleyişine ilişkin bilgi ve farkındalıklarını artırıcı eğitim programları düzenlenebilir. BEP toplantılarının ders dışı zamanlarda yapılmasına yönelik usul ve esasların belirlenmesinin, ayrıca bu toplantılara katılan yönetici ve öğretmenlerin ders ücretlerinde artırımların sağlanmasının faydalı olacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Akalın, S. (2014). Okul öncesi eğitim kurumlarında çalışan rehber öğretmenlerin kaynaştırma uygulamalarına ilişkin gereksinimleri. *International Journal of Early Childhood Special Education*, 6, 1.
- Akdemir Okta, D. (2008). *Kaynaştırma Sınıflarına Devam İhtiyaçları Olan Öğrencilere ve Sınıf Öğretmenlerine Sağlanan Özel Eğitim Hizmetlerinin Belirlenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Aliyev, R., Erguner-Tekinalp, B., & Ulker, R., Shine-Edizer, F. (2012). The Perceptions of School Counselors and Principals towards New Psychological Counseling and Guidance Services in Early Childhood Education in Turkey. *Educational Sciences: Theory and Practice*, 12, 4, 3083-3098.
- Alver, B., Bozgeyikli, H., & Işıklar, A. (2011). Psikolojik Danışma ve Rehberlik Programı Öğrencilerinin Kaynaştırma Eğitimine Yönelik Tutumlarının İncelenmesi / Observation of Attitudes of Psychological Counseling and Guidance Program Students Towards Inclusive Education. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15, 1, 155-168.
- Avcıoğlu, H. (2011). Zihin Engelliler Sınıf Öğretmenlerinin Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı (BEP) Hazırlamaya İlişkin Görüşleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 2011, 12(1) 39-53
- Avcıoğlu, H. (2012). Rehberlik ve Araştırma Merkez (RAM) Müdürlerinin Tanılama, Yerleştirme-İzleme, Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı (BEP) Geliştirme ve Kaynaştırma Uygulamasında Karşılaşılan Sorunlara İlişkin Algıları. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(3), 2009-2031.
- Batu, S., Kırcaali-İftar, G., & Uzuner, Y. (2004). Özel gereksinimli öğrencilerin kaynaştırıldığı bir kız meslek lisesindeki öğretmenlerin kaynaştırmaya ilişkin görüş ve önerileri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 5(2) 33-50.

- Bateman, B. (1995). *Writing individualized education programs (IEPS) for success. Secondary Education and Beyond Learning Disabilities Association.* (Erişim:25.09.2018),<http://www.wrightslaw.com/advoc/articles/iep.success.bateman.htm>
- Bilen, E. (2007). *Sınıf Öğretmenlerinin Kaynaştırma Uygulamalarında Karşılaştıkları Sorunlarla İlgili Görüşleri Ve Çözüm Önerileri.* Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Coşkun, Y. D. (2010). School counselors' views about the individualized educational program practices. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 9 (2010), 1629–1633.
- Christle, C.A., & Yell M.L. (2010) Individualized Education Programs: Legal Requirements and Research Findings. *Exceptionality*, 18, 3, 109 -123.
- Çitil, M. (2009). *Cumhuriyetin ilanından günümüze kadar Türkiye’de özel eğitim (1923-2007).*Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Gay, L. R. (1987). *Educational research.* Columbus: Merrill Publishing Company.
- Gözütok, D. (1991). Öğretmenlerin Ve Öğrencilerin Algılarına Göre Mesleki Davranışlarının Değerlendirilmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 24(2), 405-409.
- Gürsel, O., & Vuran, S. (2010). İlköğretimde kaynaştırma. İçinde: İ. Diken (Ed.), *Değerlendirme ve Bireyselleştirilmiş Eğitim Programlarını Geliştirme.* (s. 194-230). Ankara: Pegem Akademi.
- Güven, D. (2009). *İlköğretimde Kaynaştırma Uygulamalarına Katılan Zihinsel Yetersizliği Olan Öğrencilerin Başarılarının Değerlendirilmesine İlişkin Öğretmen Görüşleri.* Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Güven, Y., Balat, G. (2006). Kaynaştırma Uygulamalarına İlişkin Rehber Öğretmenler ve Rehberlik Araştırma Merkezi Çalışanlarının Görüşleri. *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi eğitim Bilimleri Dergisi*, 24, 95-108.
- Fiscus, E.D., Mandel, C.J. (2002). *Developing Individualized Education Programs.*H. G. Şenel, E. Tekin (Çev.). İstanbul: Seckin Yayıncılık.
- Kargın, T. (2007). Eğitsel Değerlendirme ve Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı Hazırlama Süreci. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 8(01), 01-16.
- Kargın, T. (2010). *İlköğretimde kaynaştırma uygulamaları.* Ankara: Kök Yayıncılık.
- Kaya, U. (2003). *İlköğretim Okulu Yöneticilerinin, Sınıf Öğretmenlerinin ve Rehber Öğretmenlerin Kaynaştırma İle İlgili Bilgi, Tutum Ve Uygulamalarının İncelenmesi* Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Marshall, C., & Rossman, G. B. (2014). *Designing Qualitative Research.* New York: Sage.
- MEB (2018). Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği.07/07/2018 tarih ve 30471 sayılı Resmî Gazete.
- Myles, B.S., & Simpson, R.L. (1989). Regular educators modification preferences for mainstreaming mildly handicapped children. *The Journal of Special Education*, 22(4), 479-491.
- Olson, J.L., & Platt, C.J. (2004). *Teaching children and adolescents with special needs in inclusive settings.* New Jersey, Prentice Hall.
- Önder, M. (2007). *Sınıf Öğretmenlerinin Zihin Engelli Kaynaştırma Öğrencileri İçin Sınıf İçinde Yaptıkları Öğretimsel Uygulamaların Belirlenmesi.*Yüksek Lisans Tezi. Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi.
- Özengi, S. (2009). *Eskişehir ilinde kaynaştırma uygulamalarının yürütüldüğü ilköğretim okullarındaki rehber öğretmenlerin kaynaştırmaya ilişkin görüşleri.* Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Tekin Ersan, D., & Ata, S. (2017). Okul Öncesi Öğretmenlerinin Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı Hazırlanmasına İlişkin Görüşleri. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8 (1), 162-177. Doi: 10.24315/trkefd.366706
- Vuran, S. (2004). Bireyselleştirilmiş Eğitim Programlarının Geliştirilmesi. İçinde: O. Gürsel (Ed.), *Bireyselleştirilmiş Eğitim Programları.* (s.1-12). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2013). *Nitel Araştırma Yöntemleri.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, E., & Batu, E. S. (2016). Farklı Branştan İlkokul Öğretmenlerinin Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı, Yasal Düzenlemeler ve Kaynaştırma Uygulamaları Hakkındaki Görüşleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 17(3), 247-268.
- Yüksel K., Diken İ., Aksoy, V., & Karaaslan, Ö. (2012) Rehber Öğretmen Adaylarının Özel Eğitimde Psikolojik Danışma ve Rehberliğe İlişkin Öz-Yeterlik Algıları, *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31, 1, 137-148.